

Megjegyzések a „Silentium”-hoz

A silentium itt olyan hallgatás, olyan beszédes csend, amelyben az ember önmagát hallgatja és belső személyes mivoltát akarja megérteni. A háborús években vagy még azoknak a hatása alatt keletkezett írások állnak előttünk. Abból az időből, amikor Lukács György is „az ész trónfosztásáról” beszélt. Hamvas Bélát ma újra felfedezik, és annak is megvan a magyarázata, hogy írása a Vigilia lapjaira kerül. Amit itt ír, az kétségtelenül nem teológia, még csak nem is szigorú értelemben vett filozófia, hanem irodalom, de filozófiai tudattal átszótt irodalom. Benne van az író szabadsága, érdekességre való törekvése, de főleg az a vágy, hogy az ember kilétéről és felelősségéről mondjon valamit. Nem kész megoldást ad. Az író feladatát inkább abban látja, hogy megdöbben, gondolkodásra, óvatosságra indítson. Ez az összetett látószög magyarázza meg az ilyen többször ismételt kijelentését is: „Nem vagyok vallásos. De teljesen csak a dolgoknak vallásos megértése tud kielégíteni.” Nem tisztázza a „vallásos” szó jelentését sem. Nyilván csak arra gondol, hogy nem igazodik a vallás konkrét előírásaihoz. A dolgok „vallásos megértését” már bővebben kifejti, sőt mindvégig ezzel birkózik. Igazi témája az, hogy az embert hozzámérje az abszolút szellemhez, az örökkévalósághoz, Istenhez. Érzékeltetni akarja az emberben a szellemi dinamizmust, az ünnepélyességet, a célratorést. De ugyanakkor látja és átéli a jó és rossz küzdelmét, az erény és a bűn, a fény és az árnyék, a világosság és a sötétség, a szeretet és a gyűlölet, az értelem és az értelmetlenség kettősségét, továbbá a szellem és az ösztön feszültségét. Mindezt egyéni stílusban fejt ki: idézetekkel, idegen szavakkal, ahogy a negyvenes években divat volt. A fogalmakat és a képeket a szellemi hagyomány legkülönbözőbb területeiről veszi, a mítoszokból, a Bibliából, a keleti vallásokból, a régi apokrif-apokaliptikus irodalomból, a misztikusoktól s a teozófusoktól, s azokat írói szabadsággal használja fel. Ezért jellemzi például Istent úgy, hogy ő az egyetlen valóság, az egyetlen igazi létező, máskor meg azt állítja róla, hogy ő a „semmi”, mert megfoghatatlan és felfoghatatlan. Az ember „vallásos megértéséhez” csak úgy jutunk el, ha kapcsolatba hozzuk ezzel az örök titokkal. Az író tehát a komor színek ellenére sem pesszimista. Meg van győződve, hogy a „lélek sötét éjszakájából” el lehet jutni a világosságra. Igaz, nem olcsó áron, hanem lemondással, önfegyelmeléssel, önmegtágadással. A „Gyümölcsőra” valójában a természetes misztika szimbóluma. A kegyelem órájára fel kell készülni.

(G. F.)

HAMVAS BÉLA (1897–1968) író, esszéista, eredeti gondolatokban bővelkedő, értékes filozófiai, irodalom- és művészettörténeti tanulmányok szerzője. Érdeklődése elsősorban az ókori filozófia és a keleti misztika, továbbá a XIX. és XX. századi európai bölcselet nagy alakjai (Kierkegaard, Nietzsche) felé irányult. A Vigilia 1983. szeptemberi száma foglalkozik részletesen munkásságával.